

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
Яшкіної Дар'ї Дмитрівни на тему
«Стиль життя «соло» в умовах (пост)сучасності»,
яка подається на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 054 – Соціологія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

Аспірантка Яшкіна Дар'я Дмитрівна виконала у повному обсязі Індивідуальний план освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії за спеціальністю 054 – Соціологія. Освітня програма в обсязі 40 кредитів ЄКТС виконана у повному об'ємі. Вона успішно склала шість заліків та три іспити з наступних дисциплін:

Заліки:

1. «Філософські засади та методологія наукових досліджень» – 98 балів.
2. «Підготовка наукових публікацій та презентація результатів досліджень» – 90 балів.
3. «Соціальні комунікації в сучасному світі» – 98 балів.
4. «Теоретико-методологічні засади дисертаційного дослідження з соціології» – 95 балів.
5. «Українські революції у порівняльній перспективі» – 93 бали.
6. «Європейські студії» – 98 балів.

Іспити:

1. «Іноземна мова» (англійська) – 90 балів.
2. «Соціологія ХХІ століття» – 92 бали.
3. «Методологія та методи соціологічного дослідження» – 90 балів.

Усі заплановані види робіт було виконано своєчасно. Здобувач плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Сучасне суспільство – багатогранне, неоднорідне і постійно змінюване, соціологічна наука охоплює вивчення безлічі соціальних процесів, соціальних явищ, соціальних груп тощо на всіх рівнях: від макрорівня, де досліджується структура суспільства в цілому, до мікрорівня, де досліджується поведінка індивіда в соціумі. Розвиток суспільства породжує виникнення нових структур, соціальних явищ, соціальних груп, і, відповідно, іншої поведінки в соціумі: нових життєвих стратегій, стилів життя, зміну цінностей тощо. У цій плинній, за словами Зигмунта Баумана, сучасності важливо не пропустити змін непомітно повільних, але при цьому соціально значущих. Однією з таких значущих, але непомітних поки що у вітчизняній соціологічній науці змін є збільшення частки індивідів, які обирають проживання наодинці та відкладають створення сім'ї або взагалі відмовляються від неї. За даними національних статистичних бюро різних країн поодинокі домогосподарства склали: 45,3% від усіх домогосподарств у Фінляндії; 40,7% – у Швеції; 40% – у Норвегії; 40,8% – у Німеччині; 36,9% – у Франції; 34,6% – у Японії; 30,2% – у Південній Кореї; 29,3% – у Канаді; 28,5% – у США та 25% – в Австралії (Statistics Canada, 2022). Національний інститут досліджень населення та соціального захисту Японії прогнозує, що люди, які живуть наодинці, будуть становити майже 40% усіх домогосподарств Японії до 2040 року (Dornhege, 2019). Мова тут йде не про самотність та соціальну ізоляцію, а про процеси індивідуалізації, характерні для сучасного світу. Жити наодинці та бути самотнім – різні категорії. Життя наодинці не виключає самотності,

але при цьому є чимось більшим і значущим в масштабах всього суспільства, коли набуває вищевказаних обсягів.

Зростання числа людей, які живуть наодинці, розглядається як соціальна зміна, що залишається без належної уваги. Це обумовлено рядом причин, серед яких виділяють розповсюдження феміністичних поглядів, розвиток інтернет-комунікацій, капіталізму та глобалізації як такої (Klinenberg, 2013); при цьому така зміна може нести за собою ряд наслідків в різних сферах життєдіяльності:

- зміна традиційних уявлень про роль відтворення сім'ї (мова йде про те, що вік вступу в шлюби й навіть рішення про сумісне проживання збільшується, а створення сім'ї відкладається та стає вторинним після індивідуального становлення);
- зміна уявлень про сім'ю як таку (тобто про те, який союз може вважатись сім'єю, а який ні; уявлення про те, чи може існувати сім'я на відстані, чи ні);
- зміна демографічної ситуації (як наслідок пізнього створення сімей, зростання популярності феномену чайлдфрі і т.д.);
- зміна сегментації ринку (продукція орієнтується не лише на великі / сімейні пакунки, а і на індивідуальні; з'являються заклади громадського харчування орієнтовані на одну людину; у сфері рекреації і туризму створюються поодинокі тури; змінюються тенденції ринку нерухомості);
- зміна соціальної політики, яка має враховувати особливості домогосподарств, що складаються з однієї людини (від регулювання догляду за людьми літнього віку, які проживають наодинці, до регулювання законодавчих документів: наприклад, хто може забрати тіло зі шпиталю за відсутності близьких родичів та чоловіка/дружини/дитини);
- виникнення дискримінаційних практик щодо людей, які живуть наодинці (так, на роботі з більшою ймовірністю затримують співробітника/цю, на яких вдома не чекає чоловік або дружина) тощо.

Від початку 2020 року українське суспільство зіткнулося з катастрофою, що суттєво вплинула на світ в цілому та на українське суспільство зокрема, – пандемія Ковід-2019. А 24 лютого 2022 року відбулося повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, що стало точкою неповернення в житті українського суспільства. Під час таких докорінних суспільних змін особливо важливим стає дослідження потреб вразливих груп. Під цю кваліфікацію потенційно підпадають ті, хто проживає наодинці: під час локдаунів вони вимушені були перебувати сам на сам із собою 24/7 та зустріли драматичні події війни також наодинці.

Метою дослідження є концептуалізувати життя «соло» як стиль життя в Україні в умовах (пост)сучасності.

Для досягнення мети було визначено такі **завдання** дослідження:

- *визначити* теоретико-методологічну рамку дослідження стилю життя «соло»;
- *уточнити* ступінь наукової розробленості концепту «життя «соло»»: огляд теорій, підходів до вивчення та інтерпретацій «життя «соло»» у соціологічному розрізі;
- *концептуалізувати* стиль життя «соло» ;
- *розкрити* регіональні особливості дослідження «життя «соло»» у світі;
- *визначити* соціокультурну специфіку стилю життя «соло» в Україні;
- *виявити* особливості, проблеми та шляхи подолання переживання пандемії означеною нами групою;
- *охарактеризувати* стиль життя «соло» під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну.

Об'єктом дослідження є життя «соло».

Предметом дослідження – фактори формування та реалізація стилю життя «соло» в Україні.

Методи дослідження. Під час дослідження був застосований комплексний підхід, що базується на таких загальнонаукових та спеціальних методах: синтез, узагальнення, порівняльний аналіз, факторний аналіз, методи індукції та дедукції, що дозволили визначити і дослідити теоретичні положення щодо стилю життя «соло».

Для розкриття регіональних особливостей вивчення досліджуваного стилю життя було використано метод вторинного аналізу спільної бази даних Світового дослідження цінностей та Європейського дослідження цінностей (EVS-WVS 2017-2022) та методу систематичного огляду літератури (швидкого), що в поєднанні надало комплексне розуміння поточної ситуації із дослідженням стилю життя «соло» у різних регіонах світу.

Теоретична частина дослідження ґрунтується на застосуванні концепції індивідуалізації як визначальній в поясненні формування, функціонування та змін у сучасних стилях життя індивідів, дослідження яких, виходячи з соціокультурної теорії та стилезиттєвого підходу до вивчення соціальної реальності, дозволяють пов'язати макрота мікрорівні соціального життя та поєднати її структурні та процесуальні аспекти. Зокрема, індивідуалізація розглядається крізь призму концепцій У. Бека, Е. Бек-Герншейм, З. Баумана. Теоретичними засадами концептуалізації «життя «соло»» як стилю життя індивідів стали концепції «життя соло» Е. Кляйнеберга, ідеї щодо стигматизації однаків (в т. ч. людей, які проживають наодинці) Б. ДеПауло, теорія емоційного капіталізму А. Хохшильд та неоліберальна теорія почуттів Є. Іллуз

Емпіричну базу дослідження складають дані авторського соціологічного дослідження, що включає в себе два етапи. Для проведення першого етапу був обраний метод онлайн-опитування (пілотне дослідження) для дослідження суспільного ставлення до стилю життя «соло». За відсутності попередніх досліджень тематики, що вивчається, використання цього методу дозволило розглянути уявлення про стиль життя «соло» серед українців та окреслити ступінь поширеності стилю життя «соло» та потребу в більш детальному розгляді обраних елементів дослідження. Другий етап авторського дослідження мав на меті визначення основних характеристик та особливостей стилю життя «соло» в сучасній Україні. Методом зазначеного етапу дослідження було обрано напівструктуровані інтерв'ю з носіями стилю життя «соло». Використання цього методу надає широкі можливості для дослідження мотивів, уявлень та смисложиттєвих орієнтирів респондентів, отже надає широкі можливості для аналізу та інтерпретації стилю життя «соло». Оскільки цей стиль життя є невивченим в українському соціологічному науковому просторі, обрані методи дослідження у поєднанні можуть надати найбільш широкую інформацію про тематику, що вивчається, та може стати фундаментом для подальших наукових розробок.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційна робота пов'язана з науково-дослідною роботою «Соціолого-математичне моделювання ефективності управління соціально-епідемічними процесами для забезпечення національної безпеки України» (0121U109814), що виконувалась кафедрою політичної соціології соціологічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна у 2020-2021 роках. У рамках зазначеної теми автором було досліджено та виокремлено основні проблеми, з якими можуть стикатися носії стилю життя «соло» під час дії карантинних обмежень, а саме: проблеми соціального самопочуття, проблеми сприйняття та слідування карантинним обмеженням, проблеми зайнятості та трудових відносин, фізичної ізоляції та проблеми пошуків романтичних стосунків, що в свою чергу може враховуватись як окремий фактор при розрахунку та моделюванні ефективності управління соціально-епідемічними процесами. Також дисертація пов'язана з реалізацією міжнародного науково-дослідницького проекту «Сприяння трансформації міської системи харчування через впровадження інноваційних лабораторій життя» («Fostering the Urban Food System Transformation through Innovative Living Labs Implementation» – FUSILLI)

(101000717 (HORIZON2020)), який виконується кафедрою політичної соціології соціологічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна. У рамках проєкту автором було досліджено питання харчової поведінки представників стилю життя «соло», що є елементом дослідження міської системи харчування та її трансформації.

4. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першою у вітчизняній соціологічній науці науковою працею, яка здійснює теоретичне узагальнення підходів до вивчення життя «соло» та розв'язує важливе наукове завдання – досліджує стиль життя «соло» в Україні. Новизна наукових результатів конкретизується в таких положеннях:

уперше:

- проаналізовано концепт життя «соло»: проаналізовано використання концепту різними соціально-гуманітарними дисциплінами (психологія, юриспруденція, демографія, статистика, економіка). Проведено розмежування суміжних понять, таких як самотність, ізоляваність, поодинокі домогосподарства, одинаки;

- за результатами зазначеного аналізу *вперше структуровано та систематизовано* знання щодо життя соло, *визначено* «життя «соло»» як стиль життя;

- на основі отриманих знань про стиль життя «соло» та вивчених теоретичних наробок теорії індивідуалізації та стилжиттєвого підходу до вивчення соціальної реальності було *вперше концептуалізовано та операціоналізовано* стиль життя «соло», що надало змогу *вперше виявити* ставлення до означеного стилю життя та уявлення українського суспільства про стиль життя «соло»; *окреслити* поширеність стилю життя «соло» в українському суспільстві; *дослідити* особливості стилю життя соло в Україні.

удосконалено:

- соціологічне розуміння сучасної суспільної тенденції до відкладання створення сім'ї молоддю та збільшення кількості поодиноких домогосподарств серед молоді та молодих дорослих;

- теоретичні положення щодо стилжиттєвого підходу до вивчення соціальної реальності;

дістали подальшого розвитку:

- ідеї концепції індивідуалізації за умов суспільства ризику та плинної сучасності: індивідуалізація за сучасних умов призводить до такого різноманіття вибору життєвих шляхів та стилів життя, що одним з виборів, який здається найбільш раціональним, стає «*не-вибір*» відповідно до концепції Є. Іллуз, але цей не вибір може призводити не тільки до свідомого не створення романтичних стосунків, але й до формування стилю життя «соло»;

- дослідження стигматизації однаків Б. ДеПауло, а саме досліджено стигматизацію та дискримінацію носіїв стилю життя «соло» в українському просторі, що надає можливості для порівняння та подальшого дослідження стигми в залежності від соціокультурних контекстів;

- прогнозування викликів для соціальної політики через потенційне зростання кількості людей літнього віку, які проживають наодинці, а саме: нестача соціальних працівників та нестача стратегії та плану дій щодо задоволення потреб та підтримки зазначеної категорії населення.

5. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, результатів і висновків дисертації Яшкіної Д. Д. забезпечена коректним та фаховим використанням сучасної методології соціологічної науки, зокрема комбінуванням різних теоретичних підходів і

моделей, а також використанням міждисциплінарного підходу. Також Яшкіна Д. Д. була професійно здійснена робота з сучасною соціологічною літературою. Основні положення дисертаційного дослідження опубліковані Яшкіною Д. Д. самостійно у фахових наукових журналах. Висновки дисертаційної роботи є обґрунтованими.

6. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що матеріали та висновки дисертації можуть бути використані в науково-дослідній сфері, навчальній та соціально-політичній діяльності:

- у науково-дослідній діяльності для подальшого поглибленого вивчення стилю життя «соло» в Україні, а саме: поглиблене дослідження проживання повномасштабного вторгнення носіями стилю життя «соло» та його наслідків для зазначеної категорії населення; дослідження стилю життя «соло» в контексті соціальної згуртованості та подолання наслідків війни;

- у навчальній діяльності для доповнення та удосконалення навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Гендерні дослідження», «Сучасні соціальні нерівності», «Соціальна політика», «Соціологія культури», «Соціологічна компаративістика» та інших дисциплін, в яких розглядаються питання стилів життя, процесу індивідуалізації, ціннісних орієнтацій та соціально-культурної трансформації;

- у соціально-політичній діяльності для розробки рекомендацій для центрів соціального захисту населення;

- в інформаційно-аналітичній діяльності – для розширення знань про стиль життя «соло» з метою подолання стигми та дискримінаційних практик щодо носіїв стилю життя «соло».

7. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Результати дисертації опубліковані у 5 наукових статтях у фахових виданнях України:

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Yashkina, D. (2020). Heuristic Potential of Emotional Labor Concepts, Trust and Public Space in the Study of Solo-Living. *Ukrainian Society*, 2020(1), 41-51. <https://doi.org/10.15407/socium2020.01.041>
2. Muradyan, O., Yashkina, D. (2020). A Study of Solo-Livers in Eastern Asia: An Eye on Japan, China and South Korea. *Sociological Studios*, 2(17), 76–84. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2020-02-76-84>
3. Мурадян, О. С., Яшкіна, Д. Д. (2021). Дослідження життя соло в країнах Північної та Південної Європи. *Соціологічні студії*, 1 (18), 49-57. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2021-01-49-57>
4. Яшкіна Д. Д. (2021). Життя соло під час пандемії covid-19: міжнародний досвід соціологічних досліджень. *Український соціологічний журнал*, (25), 49-60. <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2021-25-05>
5. Yashkina, D. (2022). Solo Living outside Home: Case of Ukrainian Migrants. *Sociological Studios*, 2(21), 33–41. <https://doi.org/10.29038/2306-3971-2022-02-33-41>

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були представлені та обговорені на засіданнях та наукових семінарах кафедри політичної соціології соціологічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна, а також були представлені на:

- XI Всеукраїнській науковій конференції «Академічні та наукові виклики різноманітних галузей знань у 21-му столітті» (м. Харків, ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2020 р.);

- XVII, XVIII, XIX, XX Міжнародних наукових конференціях студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Соціологія у (пост)сучасності» (м. Харків, ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020, 2021, 2022 рр.);

- XIII Міжнародній конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації», (м. Київ, 2020 р.);

- Міжнародній студентській конференції «Україна крізь сучасну перспективу». (м. Тбілісі, Грузія, 2022 р.) (онлайн);

- Конференція для науковців, які постраждали від війни в Україні «Шанс для науки». (м. Лейпциг, Німеччина, 2022 р.) (онлайн);

- 27-му щорічному Всесвітньому з'їзді Асоціації вивчення національностей (ASN) (м. Нью-Йорк, США, 2023 р.);

- 16-му щорічному науково-дослідницькому семінарі «Данилів семінар про сучасну Україну: Україна у війні». (м. Оттава, Канада, 2023 р.);

- Воркшопі для аспірантів «Суспільства, культури, критичні теорії» (м. Стокгольм, Швеція, 2022 р.);

- Школі молодого соціолога «Нові протоколи соціологічних досліджень: онлайн як спокуса та загроза» (м. Харків, 2021 р.) (онлайн);

- Міжнародній літній школі «Ризик та криза» в межах освітнього проекту «Управління ризиками та кризою для безпечної України» (м. Остерсунд, Швеція, 2023 р.).

9. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, наукових праць здобувача та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

10. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та є доступним для сприйняття. Дисертація написана науковим стилем мовлення, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам відповідно Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктор філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44, зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 року №341) та Наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 року №759).

11. Відповідність змісту дисертації спеціальності з відповідної галузі знань, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Яшкіної Дар'ї Дмитрівни на тему «Стиль життя «соло» в умовах (пост)сучасності» відповідає спеціальності 054 – Соціологія. Здобувачем повністю виконано освітню і наукову складову освітньо-наукового рівня вищої освіти.

12. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувач Яшкіна Дар'я Дмитрівна представила результати свого дисертаційного дослідження на розширеному засіданні кафедри політичної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол №2 від 21 вересня 2023 року) у формі презентації та наукової дискусії. Дисертаційна робота Яшкіної Д. Д. «Стиль життя «соло» в умовах (пост)сучасності» відповідає вимогам, передбаченими «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктор філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44).

Враховуючи високий рівень виконаних досліджень, актуальність теми роботи, наукову новизну результатів та їх наукове і практичне значення, рішенням розширеного засідання кафедри політичної соціології соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна було одногосно ухвалено, що дисертація Яшкіної Дар'ї Дмитрівни «Стиль життя «соло» в умовах (пост)сучасності» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 054 – Соціологія з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

В. о. завідувача кафедри
політичної соціології
соціологічного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
кандидат соціологічних наук

Дмитро БОЙКО